

Az ősbűn

VISSZHANG - LXIII. évfolyam, 26. szám, 2019. június 28.

Kozák Márton korrektül foglalja össze hazánk helyzetét a különböző kutatóintézetek adatainak alapján ([A bajok eredete](#), ÉS, 2019/25., jún. 21.) cikkében. A kép valós.

Az autokratikus kísérlettel kapcsolatban jogosan veti fel a kérdést, hogy az uniós országok közül miért csak nálunk lehetett ez sikeres. Válaszul a rendszerváltás epizódjára fókuszál, a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásaira, és azon belül is a választási törvényre, amely kisebb (talán valóban szerencsétlen) huzavona után a Tölgyessy Péter javasolta kompromisszum alapján született meg. Ez a törvény volt életben 2010-ig.

Egy kiegészítést kell mindehhez hozzáfűzni, mégpedig azt, hogy az eredeti törvény négy százalékban határozta meg a pártok bejutási küszöbét. Az újonnan megválasztott demokratikus parlamentnek pedig az első intézkedései (törvénykezései) között szerepelt, hogy ezt a küszöböt egy százalékkal felemelje. Talán úgy értékelték, elég párt van már a parlamentben, nem kell több, lehetőleg akadályozni kell a kisebb politikai csoportosulások esélyét, hogy bekerüljenek a törvényhozásba. (Az 1990-es parlament összetétele: MDF 164, SZDSZ 93, FKGP 44, MSZP 33, Fidesz 21, KDNP 21, Agrárszövetség 1 mandátummal.)

Ellentétben Kozák Mártonnal nem a választási rendszert tartom az „eredendő bűnnek”, hiszen a választási rendszer 1990 és 2010 között jól működött. A politika szereplőinek ez alatt a két évtized alatt eszébe sem jutott a fékek és ellensúlyok rendszerének lebontása, még abban az esetben sem, ha egyébként megvolt ehhez a kétharmados többségük.

A „bajok eredete” annál sokkal összetettebb, semmint egy konkrét politikai kompromisszumot lehessen okolni mindazért, amivel most szembesülünk.

Az ősbűn nézetem szerint az volt, hogy a rendszerváltás elitje – értve ezen a demokratikus ellenzék pártjait, az újjáéledő politikai formációkat és az MSZP reformszárnyát – nem vette figyelembe a magyar társadalom tudati állapotát.

Pedig megtehették volna! Elég, ha csak Hankiss Elemér *Diagnózisok és Diagnózisok 2* munkáit forgatták volna (Magvető Kiadó, 1982 és 1986), amelyekben az azóta elhunyt szerző részletesen leírja a magyar társadalom állapotát, az azt működtető jelenségeket: a viselkedéskultúra torzulásait, az értéktudat kiforratlanságát, a társadalmi infantilizmust stb.

A rendszerváltás kétségtelenül egy változást akaró, társadalmilag szűk politikai elit cselekedete volt, amely az akkori propaganda következtében viszonylag nagyobb lakossági támogatással bírt.

A társadalom tagjainak többsége azonban hónapokon belül komoly problémákkal nézett szembe: a korábbi – életét és körülményeit szabályzó – értékek leomlottak, és a társadalom igen gyorsan anómiás állapotba került. A régi beidegződések már nem működtek, de újakkal nem találkozott.

A rendszerváltó elit elfelejtett felvilágosítani arról, miként működik egy polgári demokrácia, abban milyen értékek és magatartásformák érvényesülnek. Egyáltalán miként kell „polgárként” viselkedni, mit jelent „polgárnak lenni”.

A társadalom többsége az új struktúrában ugyanúgy tekintett az államra, mint korábban, ugyanúgy elvárta (sajnos elvárja még napjainkban is) a paternalista „törődést”.

Mivel a magyar társadalomnak nem voltak történelmi polgári hagyományai, polgári fejlődése pedig – idézve Bánlaki Pál meghatározását – meglehetősen töredezett, nem elvárható tőle, hogy eleget tegyen a

fejlett polgári társadalommal szemben támasztott követelményeknek. Olyanokat kérünk számon a társadalmon, amiket – saját hibáján kívül – teljesíteni képtelen.

Lehet kibontani ezt a témát a társadalomszociológia módszerei alapján, de erre itt és most nincs lehetőség. Talán csak annyi erről, hogy a tudomány szerint egy rendszerváltozás akkor tekinthető befejezettnek, ha az új rendszert jellemző értékek a társadalom teljes vertikumában elsajátításra kerülnek, és azok a mindennapi élet gyakorlatában megjelennek. Ehhez pedig egy társadalomnak általában három generációjára, 50–70 évre van szükség.

Az első harminc év ebből a szempontból kudarcosnak látszik. Folytatódik az a kicsit abszurd helyzet, amit már az említett Hankiss-tanulmány is felvázolt: az értéktudat hiányosságai és a társadalom infantilizálódása.

A visszatérés a diktatúrához véleményem szerint pedig mindezeken – és az információhiány – következménye. Érvényesül a már-már történelmi mélységekből visszaköszönő hozzáállás: „a politika úri huncutság” vagy a „majd megmondják, mit kell tennem” magatartás, illetve a „ha csendben maradok, akkor kapok valamit” gondolkodás. Ez a gondolkodás tovább él a családok többségében és alapszocializációként a felnövő fiatalokban is. (Azok a fiatalok, akik ezen túlléptek, azok sajnos ugyanezt tették a határokkal is.)

E kishitű gyakorlat megváltoztatása hozza el a rendszerváltás befejezését, nem pedig a választási törvény alakíthatósága. Persze fontos az is, de csak akkor, ha a választók sokasága érti és tudja annak jelentőségét. Egyébként írott malaszt.

Ameddig az ország lakóinak sokasága nem érti meg, hogy miért fontos neki a polgári demokrácia, az értékrend, a hatalom korlátozása, addig csak egyet tehetünk: mindig és mindenütt el kell mondani, hogy mik az új értékeink.